

Un lloc comú

Joan Yago

Introducció / Carles Batlle

TEATRE
bromera

Premi de Teatre Palanca i Roca - Ciutat d'Alzira

LLUNY DE LA DESGRÀCIA, LLUNY DE LA FELICITAT

1. INTRODUCCIÓ: JOAN YAGO, ECLECTICISME I CONTEMPORANEÏTAT

Ja sé que resulta tòpic encetar un pròleg com ho faré, però no puc negar que quan en Joan Yago em va demanar d'escriure-li unes ratlles per presentar la seva obra *Un lloc comú* (Premi de Teatre Ciutat d'Alzira Palanca i Roca 2014) em vaig sentir content i honorat. Content perquè ja feia alguns anys que havia estat alumne meu; honorat perquè, a data d'avui, en Joan és un dels dramaturgs més prolífics i reconeguts de la nova generació d'autors dramàtics en llengua catalana.¹ Vaig haver d'afanyar-me a arreplegar mecanoscrits i anar a veure algun muntatge que encara era viu a la cartellera. Vaig ser a temps, per exemple, de descobrir *La Nau dels Bojos* (2013) a la Seca de Barcelona: un text agosarat i poètic inspirat en la cèlebre

1. Joan Yago és llicenciat en Direcció Escènica i Dramatúrgia per l'Institut del Teatre de Barcelona i ha cursat seminaris de dramatúrgia a la Sala Beckett–Obrador internacional de Dramatúrgia amb Simon Stephens i Neil LaBute. Ha escrit i estrenat peces per a teatre com: *BLUF* (Premi Quim Masó 2014 de Temporada Alta), *La Nau dels Bojos* (Premi Adrià Gual 2013 de l'Institut del Teatre i Grec Festival de Barcelona), *En un país tan llunyà*, *L'Editto Bulgaro*, *Martingala*, *República Bananera*, *Feísima enfermedad y muy triste muerte de la reina Isabel I* (Premi del Jurat i Premi del Públic de la X Mostra de Teatre de Foios) o *No sóc Dean Moriarty*, entre d'altres. És membre fundador de la companyia La Calòrica.

pintura de Hieronymus Bosch (altrament anomenat *el Bosco*). Un bon lloc per engegar...

La Nau –era inevitable– em va fer pensar en l'obra d'un altre amic: el reconegut autor argentí Rafael Spregelburd, que va trigar dotze anys a escriure la seva *Heptalogía de Hieronymus Bosch*, un conjunt d'obres teatrals inspirades en *Els set pecats capitals* del reconegut pintor flamenc (us recomano de fer-ne una ullada per Internet). Més val dir-ho clar d'entrada per no induir el lector a cap confusió: l'obra de Spregelburd i la de Yago s'assemblen tant com un ou a una castanya. Amb tot, hi ha una consideració d'ordre general que em permet relacionar-les totes dues. La qual cosa em legitima a l'hora de dedicar un breu paràgraf a l'obra d'un autor que no és el prologat.

Vegem-ho.

El mateix contrast que s'observa entre els deliris postapocalíptics del Bosco i els seus quadres més convencionals (inspirats en motius religiosos o de la vida quotidiana) s'estén a les propostes textuais de Spregelburd. En aquest sentit, la seva *Heptalogía* –que arrenca amb *La inapetencia* (1996) i acaba en *La terquedad* (2008)– transita des de l'estil oníric i fragmentat fins a la construcció dramàtica més o menys «absoluta» (completa, causal i aparentment mimètica). És curiós d'observar que, a les set peces –com als quadres del pintor–, l'opció formal triada no interfereix en la sensació d'inquietud i perplexitat. Totes les obres anuncien un misteri i ens endinsen en l'horror (de vegades explícit, de vegades ocult als replecs d'una mirada, d'un gest o d'una incongruència). És aquest caràcter «intempestiu» allò que comporta el valor o caràcter «contemporani» (Giorgio Agamben *dixit*)² de la producció

2. Giorgio Agamben: *Què vol dir ser contemporani?*, Barcelona, Arcàdia, 2008.

spregelburdiana. Segons el mateix dramaturg, és precisament la intempestivitat –o la inconfortabilitat, o la incertesa (present tant en l’acte de creació com en la recepció que se’n deriva)– el que justifica la necessitat d’escriure per al teatre: «*lo que nos lleva a algunos escritores a escribir teatro es la pasión por la duda y por el interrogante; cuando tenemos alguna respuesta clara, no hay ningún motivo para escribir teatro*». ³

Són mots que Joan Yago subscriuria sense pensar-s’ho dos cops.

Així, a *La Nau dels Bojos* el nostre autor juga amb una ambigüitat –una contradicció incòmoda– que s’estén des del model pictòric fins al producte escènic (el vaixell del Bosco mostra la festa –s’hi riu, s’hi beu, s’hi estima–, però alhora mig oculta la catàstrofe: s’enfonsa). L’objectiu d’aquest contrast és que l’espectador «surti remogut» ⁴ de l’espectacle. Més enllà de *La Nau*, el conjunt de la producció –passeu-me el mot– yagoniana bascula també entre dues menes de textualitat: una de més dramàtica i una altra –manllevo la paraula al mateix dramaturg– de més «gamberra». Qualsevol d’aquestes opcions persegueix allò que Howard Barker definiria com a «teatre de la catàstrofe». ⁵ Algú m’objectarà que, sovint, als personatges de

3. Rafael Spregelburd: «La dramaturgia y la autopsia», vegeu <https://saquenunapluma.wordpress.com/2011/06/15/la-dramaturgia-y-la-autopsia-por-rafael-spregelburd/>

4. <http://www.ccma.cat/tv3/alacarta/Caracter/Entrevista-a-Joan-Yago/video/5126856/>

5. «Només a vegades ens posem d’acord. / El riure amaga la por. / L’art és un problema de comprensió. / No hi ha missatge. / Els actors són diferents per naturalesa. / Els espectadors no poden copsar-ho tot; / ni tampoc l’autor. / Ens barallem per estimar. / El crític ha de sofrir com / qualsevol altre. / L’obra és important. / Els espectadors estan dividits / i tornen a casa / pertorbats / o / sorpresos.» *Arguments for a theatre*, Manchester University Press, 1989.

Yago, els agrada teoritzar sobre la (seva) vida. És cert. Això no obstant, els textos que els acullen procuren no «dirigir» l'espectador ni donar-li un missatge preculinat, com a molt —explica l'autor d'*Un lloc comú*— miren de «compartir-hi un pensament».

Conclusió provisional: l'obra de Joan Yago parteix d'un cert eclecticisme formal i d'una voluntat decidida d'intempestivitat, de contemporaneïtat.

2. LA PRODUCCIÓ DE JOAN YAGO

2.1. L'obra 'ben feta'

Martingala (2012), per exemple, i sobretot *Un lloc comú*, l'obra que teniu entre les mans, formen part del primer grup de textos, els «dramàtics». Fan pensar en aquelles peces de tall anglosaxó, *ben fetes*, que presenten una intriga-engranatge farcida de jocs de poder, de desigs soterrats o de lligams inconfessables que es van revelant a cops de conversa (i a cops d'efecte). Són productes d'una llarga i provada tradició: diàlegs punyents, treball psicològic i densitat de subtext. En aquesta línia, podem citar obres inspiradores del nostre context més immediat. Per exemple, *Barcelona*, o *Lluny de Nuuk*, de Pere Riera, *Dues dones que ballen* de Josep M. Benet i Jornet o, directe des d'Anglaterra aquesta mateixa temporada a Barcelona, i amb un tema molt semblant a *Un lloc comú*, *L'alè de la vida* de David Hare, dirigida per Magda Puyo.

2.2. L'obra 'rapsòdica'

Per contra, *Bluf* (2014), o la ja citada *La Nau dels Bojos* (2013), són textos carregats d'elements farsescos i absurds, de plante-

jaments estructurals agosarats o d'ambigüitats irrespectuoses pel que fa a la història (per exemple, en la disposició cronològica o en l'estatut de *realitat/ficció* de les escenes). Exploreu, a més, la presència d'elements narratius (èpics), que conviuen sense fer escarafalls amb situacions de tall més dramàtic. Són productes –segons la coneguda definició de Jean-Pierre Sarrazac– «rapsòdics».

2.3. *El compromís com a denominador comú*

L'obra de Yago, doncs –com la de Spregelburd–, posa en evidència que qualsevol opció formal pot arribar a ser vàlida a l'hora de suportar una posició creativa tensa, compromesa,⁶ no didàctica. La famosa necessitat d'una dialèctica entre forma i contingut (de la qual ens va convèncer ja fa molt de temps Peter Szondi), potser no passa, a dia d'avui, per renunciar als mecanismes més convencionals del drama, sinó per usar-los sense complexos (qui diu que no se'n pugui fer un ús distanciat, citacional, irònic o reivindicatiu?) tenint en compte la perspectiva i les troballes que ens han proporcionat aquests més de cents anys d'aventura dels drames modern i contemporani. En definitiva, els procediments més heterogenis, híbrids, polifònics i fragmentats han de poder conviure amb els més psicològics, mimètics o dramàtics. Només cal que la *necessitat* de la idea reclami una solució o una altra.

6. Vegeu, en relació a aquest concepte, el meu article a la revista *Pausa*: «Faules sobre el compromís i la contemporaneïtat de l'artista», <http://www.revistapausa.com/mialias.net/?s=batlle>

2.4. *Temes i referents*

Els referents declarats de Yago són Shakespeare i Txékhov, però també sèries de televisió com ara *Els Simpson* o *The office*. No és l'únic que fa la barreja. De fet és un tret comú de molts autors del moment: ja fa anys, la postmodernitat va barrejar els productes de l'alta i la baixa cultura en una amalgama enlluernadora; superada la temptació de la frivolitat, de la citació, de l'entronització de l'escombraria al pedestal de la genialitat o de la historització vàcua, l'anàlisi i el conreu de les idees i les formes de la cultura popular ha servit els darrers anys per pouar noves formes compositives (i també, per explorar en noves tècniques de recepció). En aquest sentit, les obres de Yago, tant les més dramàtiques com les més rapsòdiques, són tan deutores del món del còmic i de les sèries nord-americanes com de les propostes teatrals de tots els temps (les tradicionals i les contemporànies).

Si, per exemple, dic que l'obra del nostre autor es fixa en la difícil recerca de la felicitat en les nostres societats massificades i globalitzades, en la insatisfacció permanent del subjecte contemporani o en la seva incapacitat de comunicar-se, o se centra en elements més concrets com ara l'atur,⁷ la crisi econòmica o la joventut desorientada, puc certament buscar els referents entre diversos dramaturgs contemporanis (com ara Martin Crimp, Falk Richter, David Lescot o Juan Mayorga, per citar-ne només alguns de quatre països diferents), però també m'hauré de fixar en l'obra de creadors de guionatge audiovisual (com ara Ricky Gervais, Stephen Marchan, Matthew Weiner o Alan Ball), o de novel·la gràfica (com ara Chris Ware o Daniel Clowes, entre molts d'altres). I ja no entro al terreny

7. Mentre escric aquestes ratlles, posem per cas, Yago acaba d'estrenar al Teatre Tantarantana de Barcelona *Sobre el fenomen de les feines de merda*.

del cinema –el més comercial i el més independent–, ni en les composicions espectaculars de caire més performatiu... La generació de Yago és una generació eclèctica, que no fa escarafalls de res, que li interessa tot i que de tot s'abeura i es nodreix.

Per molts anys.

3. 'UN LLOC COMÚ'

Vegem què passa a *Un lloc comú*.

Tenim una situació que, tot i que no és inèdita («és la mena de coses que només surt a les pel·lícules i fins i tot a les pel·lícules mai resulta una bona idea»),⁸ no deixa de ser captivadora: un home mor –un autor!– i, al seu voltant, s'apleguen les dones de la seva vida. Són les tres vídues i l'amant, que tenen coses pendents de resoldre, de confessar, de descobrir...

No es tracta d'una lluita de sexes, esclar, però sí d'una lluita de personalitats, o de caràcters: s'hi debaten actituds davant de la vida i de l'amor, s'hi revelen insatisfaccions i neguits, complexitats i estimacions inesperades, veritats incòmodes. Sembla que l'home les ha utilitzades totes. Sembla fins i tot –com els passa sovint als antics personatges ibsenians– que l'únic objectiu d'aquestes dones hagi estat el d'il·luminar l'ideal del seu marit/amant. Hi ha molta sofrença soterrada... Però també hi ha molt d'humor.

En aquest sentit, l'autor s'estima més parlar de comèdia. La comèdia –diu– ens «dóna la força necessària per plantar cara a les forces incontestables», ens fa «ser –durant un instant miraculós– més grans i poderosos que el dolor que ens ataca», però «ahora ens demana que ens exposem, que parlem en

8. Text de presentació de l'obra redactat per l'autor mateix.

veu alta i que mostrem les nostres vergonyes», que «assumim, finalment, la nostra humanitat simple i pura».

Un lloc comú és una gran comèdia!

I, en clau de comèdia, Yago tracta gairebé sempre els «temes que més el fascinen». Això és:

La forma que tenim d'estimar-nos els uns als altres, la sensació de créixer i de veure com et vas convertint en allò que detestes, les mentides i les pors que mai hem reconegut, la inevitable malaptesa amb què acomiadem la vida d'un altre, el desinterès inconfessat que sentim per ella. I, al final de tot, la mort; el moment per al qual els homes i les dones fa milers d'anys que estem preparant-nos i que continua arribant per sorpresa, sense esperar la nostra comprensió o el nostre permís.

L'obra avança en aquesta direcció seguint una acurada estructura de reconeixements i girs, des de la presentació inicial dels personatges fins a un clímax i a un desenllaç alliberadors. No entro en detalls per no aixafar-vos la guitarra (ara en dirien *fer espòiler*). Només alguna consideració pel que fa al contingut.

Joan Yago és un bon representant d'una generació de dramaturgs que, com diu un dels personatges, intenten «trobar el lloc al mapa». Ara bé, així com en altres obres de l'autor aquesta preocupació es projecta en individus que pertanyen a la mateixa generació de qui els inventa,⁹ personatges que encara ho tenen tot per fer, a *Un lloc comú* els protagonistes són més grans i fan avaluació del que ha estat la seva vida:

9.«Aspirem a viure com ens van dir que podríem viure –diu Jonàs a *Martingala*–. En una casa que estigui bé, amb un trosset de jardí i una hipoteca més o menys sostenible, no? Un cotxe, un viatge a l'estiu, paella els diumenges, anar al cine.»

potser s'han deixat enganyar per miratges, o se'ls han marcit les passions... Debatem, per exemple, sobre la incapacitat (txekhoviana) d'actuar: un home hauria «de fer el que calgui per ser feliç –ha deixat escrit el difunt–, el que calgui, i no sempre pot esperar que la resta del món ho entengui». Però i ell? N'ha estat capaç de debò? Més aviat sembla que s'hagi dedicat a «emprovar-se vides» i no a viure-les autènticament.

La mirada sobre aquests individus madurs –l'autor pertany a la famosa «generació perduda» que els encalça– és despietada i irònica: quin luxe poder plantejar-se aquestes qüestions! I quina responsabilitat!

Als més grans –diu un personatge a *Martingala*– els van educar per ser «persones inquietes», «treballadors competitius» i els van dir: «el pastís és dalt d'aquell arbre, si hi arribes te'l quedes». Als joves d'avui, en canvi, només els han educat per «menjar-se el pastís». Els van dir: «el pastís és aquí, té, és teu. Però no te'l mengis encara! Primer vés a veure el món, aprèn coses, vés-te'n d'Erasmus a Florència [...], treu-li suc a la vida! Quan tornis, el teu pastís serà aquí!». I ara resulta que el pastís ha desaparegut. «Tinc una edat i què he fet?» –es queixa un personatge de *Bluf*.

A diferència d'*Un lloc comú*, els personatges de *Bluf* o *Martingala* exploren la possibilitat d'inventar fantasies, de «literaturitzar l'experiència».¹⁰ És l'única manera de sobreviure

10. Una tendència en part recuperada de la dramaturgia catalana dels noranta, només que aquest cop, en comptes de recrear el passat, es tracta simplement d'inventar un futur. Vegeu Carles Batlle: «La nouvelle écriture dramatique en Catalogne: de la "poétique de la sostraction", à la littérisation de l'expérience», *Écritures dramatiques contemporaines (1980-2000). L'avenir d'une crise*. Actes du colloque des 6-7-8 décembre 2001 organisé par l'Université Paris III-Sobornne Nouvelle. Études théâtrales, núm. 24-25, 2002, p. 134-142.

en un món en què el sentit de progrés –d’evolució de la història– ja fa temps que ha perdut el nord, en què les desgràcies ja no comporten lliçons ni «conclusions edificants», en què ja no serveix el model moral del cinema de Hollywood ni el poti-poti de l’autoajuda disfressada d’«orientalisme contracultural».

I aleshores què ens queda?

Persecutora de *nous valors*, la periodista Bibiana Ballbè li pregunta al nostre autor sobre aquesta qüestió. I ell respon que ronda la trentena i que no té gaires problemes, que viu prou bé, però que de cap de les maneres signaria un contracte per seguir igual que ara fins al final dels seus dies. «Estem molt lluny de la desgràcia –diu– però també molt lluny de la felicitat.»

Una frase que potser haurien subscrit els viatgers de *La Nau dels Bojos* sense adonar-se que la barca fa aigües i va a la deriva. No saben que potser mai abans no han estat tan a prop de la felicitat i de la desgràcia com ho estan al present... El nostre present. Ja ho diu el filòsof: una bona metàfora refresca l’enteniment.

Carles Batlle
Argelaguer, abril 2015